

kuşattı. Ancak, IV. Murad'ın tahta çıkarılmasından sonra Sadrazam Hâfız Paşa kumandasında sevk edilen kuvvetler, onu Kayseri yakınlarında Karasu mevkiinde mağlûp etti. Abaza, bu yenilgide askerinin çoğunu kaybetti ve Erzurum'a kaçıp kaleye kapanmak zorunda kaldı. Kışın bastırması üzerine takip edilemedi ve tekrar Erzurum beylerbeyliğine getirilerek kendisiyle anlaşma yoluna gidildiyse de o yeniçeri düşmanlığından vazgeçmedi. Hatta 1626'da Ahıska seferi dolayısıyla kendisinden yardım istendiği halde, bunu tuzak zannederek Erzurum Kalesi'nden âni bir çıkışla, Ahıska'ya giden orduya hücum etti ve birçok yeniçeri ile birlikte Dişlenk Hüseyin Paşa'yı da öldürdü. Bunun üzerine Sadrazam Halil Paşa asıl hedefi olan İran seferinden vazgeçerek Erzurum üzerine yürüdü. Ancak orduda yeterli sayıda kaledöğەر toplanı bulundurmaması ve şiddetli kışın bastırması üzerine geri dönmek zorunda kaldı. Yeni sadrazam Hüsrev Paşa'nın 1628'de düzenlediği sefer sonunda emân* ile teslim olan Abaza, IV. Murad tarafından affedilerek Bosna vilayetine tayin edildi. Böylece devleti yıllardır meşgul eden bir gaileye son verilmiş oldu. Abaza daha sonra Tuna kumandanlığı ile Vidin valiliğine nakledildiği zaman Eflâk ve Boğdan voyvodalıklarıyla Dobruca Tatarları'ndan yardım alarak Lehistan'a akınlar düzenledi (1633). Ancak tekrar isyan etmek gibi bir niyeti olduğu dedikoduları padişahın kulağına kadar gelince, Safir 1044'te (Ağustos 1634) idam edildi.

BİBLİYOGRAFYA :

Peçevî, *Târih*, İstanbul 1283, II, 391, 400, 401, 408, 410; Kâtip Çelebi, *Fezleke*, İstanbul 1287, II, 35, 52, 54-56, 110; Naîmâ, *Târih*, İstanbul 1280, II, 251, 298, 415-416, 434-436; Mustafa Nûri Paşa, *Netâ'icü'l-vukû'ât*, İstanbul 1296, II, 48; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, s. 150-153, 164-168; H. D. Andreasyan, "Abaza Mehmed Paşa", *Tarih Dergisi*, sy. 22, İstanbul 1968, s. 131-142; Cl. Huart, "Abaza", *IA*, I, 5; a.mlf., "Abâza Paşa", *Et*² (İng.), I, 4.

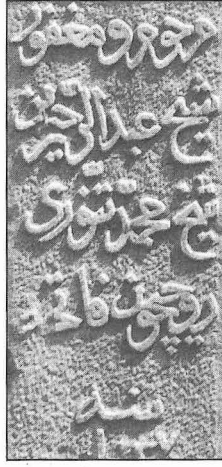
MÜCTEBA İLGÜREL

ABAZA ŞEYHİ

Seyyid Abdürrahîm-i Bayrâmî
(ö. 1047/1638)

Bayrâmîyye tarikatı
şeyhlerinden, âlim, mutasavvıf.

Kayseri'de doğdu. Medrese tahsilinden sonra Bayrâmîyye tarikatına intisap etti. Kayseri'de Hoca Vatan Zâviyesi'nde irşadla meşgul oldu. Abaza Paşa isyan edip Erzurum'dan Kayseri'ye gel-

Abaza Seyhi'nin
mezar taşı kitâbesi

diği zaman ona yardımcı oldu. Her işinde kendisine akıl hocalığı yaptığı için "Abaza Şeyhi" diye şöhret kazandı. Abaza Paşa'nın ölümünden sonra İstanbul'a geldi. Saraya nüfuz edip IV. Murad'ın yakınları arasına girmeyi başardı. Kendisine Üsküdar'da bir konak verildi. Özellikle padişahın gördüğü rüyaları tâbir ederek onun tavır ve hareketlerini etkilemeye çalıştı. Padişahı, "Yeniçeri taifesinden sizin vücudunuza zarar görür" diyerek yeniçeriler aleyhine kışkırtmaya kalkışınca idam edildi. Kabri Üsküdar'da Mihrimah Sultan Medresesi'nin yanındadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Naîmâ, *Târih*, İstanbul 1259, I, 170; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, s. 167; Efdalüddin, "Abaza Şeyhi", *İTA*, II, 59-60.

MUSTAFA KARA

ABBÂD b. BİŞR

(عباد بن بشر)

Ebü'r-Rebi' (Ebû Bişr) Abbâd
b. Bişr b. Vakş el-Ensârî (ö. 13/634)

Hz. Peygamber'in zekât memurlarından,
yiğidiğiyle meşhur sahâbî.

Evs kabilesinin Eşheloğulları kolundan olan Abbâd Medine'de doğdu ve orada yaşadı. Hz. Peygamber'in hicretten önce Medine'ye öğretmen olarak gönderdiği Mus'ab b. Umeyr vasıtasıyla müslüman oldu. Hicretten sonra peygamber onunla Utbe b. Rebîa arasında kardeşlik bağı (muâhât*) oluşturdu.

Hz. Âişe'nin, "Ensar içinde en faziletli üç kişi" diye vasıflandırdığı ve Sa'd b. Muâz'dan sonra adlarını andığı Üseyd b. Hudayr ile Abbâd b. Bişr'in bazı men

kıbeleri hadis kitaplarında yer almıştır. Buna göre Üseyd ile Abbâd, karanlık bir gecede evlerine gitmek üzere Hz. Peygamber'in yanından ayrılınca, yolda önce birinin asâsından çıkan ışık önlerini aydınlatmış, birbirlerinden ayrıldıktan sonra da diğerinin asâsı aynı şekilde kendi yolunu aydınlatmıştır (*Müşned*, III, 138, 190-191, 272). Yine Âişe'nin rivayetine göre bir gün Resûl-i Ekrem mescidde namaz kılan (veya Kur'an okuyan) Abbâd'ın sesini duyunca, "Âişe! Bu Abbâd'ın sesi değil mi?" diye sordu. Abbâd olduğunu öğrenince de "Allahım, Abbâd'a merhamet et!" diye dua etti (Buhârî, "Şehâdât", 11).

Abbâd b. Bişr, başta Bedir ve Uhud savaşları olmak üzere Hz. Peygamber'in iştirak ettiği bütün savaşlara katıldı. Hicretin altıncı yılında umre için hazırlık yapıldığı sırada peygamberin, Kureysliler'in durumunu öğrenmek üzere gönderdiği yirmi kişilik öncü süvari birliği içinde Abbâd da vardı. Ayrıca, Resûlullah'a ve müslümanlara eziyet etmekle tanınan yahudi Kâ'b b. Eşref'i öldürenler arasında da bulundu. Hz. Peygamber tarafından Müzeyne ve Süleym-oğulları'nın zekâtlarını toplamak üzere görevlendirildi. Abbâd son olarak Yemâme Savaşı'na katıldı. Arkadaşlarına, "Kılıclarınızın kınını kırıp atın!" diye bağıarak düşman saflarına daldı ve yüzünden aldığı kılıç darbeleriyle kırk beş yaşlarında iken şehid oldu.

BİBLİYOGRAFYA :

Vâkidî, *Kitâbü'l-Megâzî* (nşr. M. Jones), London 1965-66 → Beyrut, ts. (Âlemü'l-Kütüb), II, 574; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1388/1968, III, 440-441; *Müşned*, III, 138, 190-191, 272; Buhârî, "Şehâdât", 11; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, Haydarâbâd 1371-73/1951-53 → Beyrut, ts. (Dârü'l-Kütübü'l-ilmîyye), VI, 77; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe* (nşr. Muhammed İbrâhîm el-Bennâ v.dğr.), Kahire 1390-93/1970-73, III, 150-151; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*³, I, 337-340; İbn Hacer, *el-İşâbe*, Kahire 1328, II, 263; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 90.

RAŞİT KÜÇÜK

ABBÂD b. SÜLEYMAN es-SAYMERİ

(عباد بن سليمان الصيمري)

Ebü Sehl Abbâd b. Süleymân
(Selmân) es-Saymerî (ö. 250/864)

Basra Mu'tezilesi'nin önde gelen
kelâmcılarından.

Doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Nisbesinden anlaşılacağı üzere Saymeralıdır. Saymera, biri Basra'da Ma'kil nehri civarında, diğeri de Hüzis-

tan ile Diyârıcebel arasında bulunan iki şehrin adıdır. İbnü'n-Nedîm'in "el-Basrî" kaydına dayanarak Abbâd'ın Basra Saymerası'ndan olduğunu söylemek mümkündür. Ancak onun Hûzistan Saymerası'ndan olduğu da ileri sürülmektedir (bk. *Elr.*; 70).

Abbâd, Hişâm b. Amr el-Fuvatî'nin talebesi oldu ve onun düşüncelerini benimseyerek Ebû'l-Hüzeyl'den beri devam eden diğer Basra Mu'tezilesi'nin ana temayüllerine karşı çıktı. Bu sebeple Ebû Ali el-Cübbâr ile oğlu Ebû Hâşim ve Kâdî Abdülcebbar gibi Mu'tezile âlimleri tarafından tenkitlere mâruz kaldı. Ebû Hâşim'in Abbâd b. Süleyman'ı tenkit etmek için müstakil bir eser yazdığı bilinmektedir. Abbâd'ın İbn Küllâb el-Basrî ile münazaralar yaptığı ve onu düşüncelerinden dolayı Hıristiyanlık'la suçladığı rivayet edilmektedir.

Abbâd'a göre duyular beş değil, yedidir. Elem ve lezzeti hissetmek de iki ayrı duyudur. Abbâd, kâdemin Allah'ın zâtının daima var olduğu anlamına geldiğini belirtmiş, Allah'tan önce bir varlığın bulunmadığı görüşünü reddederek böyle bir kıyaslamanın dahi câiz olamayacağını ileri sürmüştür. Allah'ın birliği sayı mânasında anlaşılabilir, sadece zâtını övmek için O'na "bir" (vâhid) denilebilir. Ona göre Allah hay , âlim ve kâdir dir; fakat zâttan ayrı birer kavram (sifat) olan hayat, ilim ve kudret O'na nisbet edilemez. Diğer bütün ilâhî isimlerde de durum aynıdır. Allah var olacağını bildiği varlıkları yaratmaya muktedirdir. Fakat O'nun hakkında, "Var olmayacağını bildiği şeyleri yaratmaya muktedir" denmez. "Allah binefsîhi veya bizâtihi âlim, kâdir ve diridir" diyenleri reddeden Abbâd, nefis ve zât kelimelelerinin kullanılmasına kesinlikle karşı çıkmıştır. Abbâd, "Allah'ın yüzü, elleri, gözleri ve yanı (vech, yed, ayn, cenb) vardır" diyenleri de reddetmiş ve teşbihî andıran bu tür sıfatları ihtiva eden âyetlerin ancak Kur'an âyetleri olarak kıraat edilebileceğini, fakat bunların tefsir ve te'vil edilebilecek bir mânası bulunmadığını savunmuştur. Ona göre yaratıcı ve rızık verici (hâlik, râzık) gibi fiilî sıfatların kadîm veya hâdis olduğu hakkında da herhangi bir hüküm vermek doğru değildir. Abbâd imanı, küfrü, şerri ve insanların kötü dediği şeyleri Allah'ın yaratma gücünün bulunmadığını iddia etmiş, onun her fiilinin "câiz kategorisi"ne girdiğini, fiilinde salâha riayet etmemesinin ise câiz ol-

madığını ileri sürmüştür. Bununla birlikte Allah'ın âhirette vereceği bir sevaba karşılık (ıvaz*) olmaksızın kullarına elem vermesinin güzel bir fiil olarak nitelenebileceğini kabul eder. Ona göre nübüvvet, işledikleri amellerin sonucu olarak peygamberlere verilmiş bir mukâfattır. Hissî mucizeler peygamberliğin delili olamaz. Çünkü asânın yılana dönmesi, ayın ikiye bölünmesi birer arazdır. Arazlar ise bu konuda delil olmaz. Günah işleyen kimse tövbe etse de işlediği günahın cezasından kurtulamaz. (Abbâd'ın diğer görüşleri için bk. Eş'arî, *Mağâlât*, "Fihrist", s. 640-641.)

Abbâd b. Süleyman'ın yazdığı eserler, İbnü'n-Nedîm'in belirttiğine göre, *Kitâbü'l-inkâr en yaḥluka'n-nâs ef'âlehum*, *Kitâbü teşbîti delâleti'l-a'râz*, *Kitâbü işbâtî'l-cüz' illezi lâ yetecezze* ve *el-Ebvâb* dır. Ebû Hâşim'in, bu son eseri nakz ve reddettiği rivayet edilmektedir.

Abbâd b. Süleyman'ın fikirlerini benimseyenlere Abbâdiyye denildiği Eş'arî tarafından kaydedilmekte ise de daha sonraki eserler Abbâdiyye'den bahsetmemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hayyât, *el-İntişâr* (nşr. M. Nyberg), Kahire 1925 → Beyrut 1957, s. 69; Eş'arî, *Mağâlât* (nşr. H. Ritter), Wiesbaden 1382/1963, s. 165-166, 180, 225-226, 246, 268, 467, 496, 640-641; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (nşr. Rızâ-Teceddüd), Tahran 1391/1971, s. 215; Kâdî Abdülcebbar, *el-Muğnî*, IV (nşr. Muhammed Mustafa Hilmi v.dğr.), s. 421; VI/1 (nşr. Ahmed Fuâd el-Ehvânî v.dğr.), Kahire 1382/1962, s. 127, 179; a.mlf., *Şerḥu'l-Uşûl'i'l-hamse* (nşr. Abdülkerîm Osman), Kahire 1384/1965, s. 489, 625, 754; Bağdâdî, *el-Farḥ* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamid), Kahire, ts. (Mektebetü Dârî't-türâs), s. 161-162; İbn Hazm, *el-Faṣl* (nşr. Muhammed İbrâhîm Nasr-Abdurrahman Umeyre), Riyad 1402/1982, V, 63, 71; İsfârâinî, *et-Tebşîr* (nşr. M. Zâhid el-Kevserî), Kahire 1359/1940, s. 46, 82; Pezdevî, *Uşûlü'd-dîn* (nşr. Hans Peter Linss), Kahire 1383/1963, s. 9; Şehrîstânî, *el-Mîl el-ve'n-nihâl* (nşr. M. Seyyid Kîlânî), Kahire 1381/1961, I, 73-74; Sübkî, *Ṭabakâtü's-Şâfi'iyye* (nşr. Mahmud Muhammed et-Tanâhî v.dğr.), Kahire 1383-96/1964-76, II, 299; İbnü'l-Mürtazâ, *Ṭabakâtü'l-Mu'tezile* (nşr. S. D. Wilzer), Wiesbaden 1961 → Beyrut 1380/1961, s. 77; İbn Hacer, *Li-sânü'l-Mizân*, Haydarâbâd 1329-31 → Beyrut 1390/1971, III, 229-230; W. Montgomery Watt, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri* (trc. E. Ruhi Fiğlalı), Ankara 1981, s. 273, 277, 300, 357; a.mlf., "Abbâd b. Sulaymân", *El²* (İng.), I, 4-5; A. S. Tritton, *İslâm Kelâmı* (trc. Mehmet Dağ), Ankara 1983, s. 116-119; W. Madelung, "Abbâd b. Salmân", *Elr.*, I, 70-71.

MUSTAFA ÖZ

ABBÂD b. ZİYÂD b. EBÜ SÜFYÂN

(عباد بن زياد بن أبي سفيان)
(ö. 100/718)

Emevî kumandanı.

Künyesi Ebû Harbdîr; ne zaman doğduğu bilinmemektedir. Babası Ziyâd'ın Muâviye'ye karşı direnmesi üzerine, Basra valisi tarafından kardeşleri Ubeydullah ve Abdurrahman'la birlikte rehin alındı. Ziyâd 53 (673) yılında ölünce Muâviye tarafından Sicistan valiliğine getirildi. Bu sırada bazı fetihlerde bulundu ve Kandehar'ı zaptetti. Yezîd halife olunca Sicistan valiliğinden azledildi. Yezîd'in ölümünü takip eden karışıklıklar sırasında kardeşi Ubeydullah ile birlikte Dimaşk'a gelen Abbâd, Mervân b. Hakem'in halife olması fikrini destekledi ve Mercirâhit Savaşı'na (684) birlik kumandanı olarak katıldı. Daha sonra Dûmetülcendel'e çekilmek istedi, fakat Muhtâr'ın gönderdiği bir birlikle savaşmak zorunda kaldı. Bu savaşı kazanan Abbâd'ın Halife Abdülmelik devrinde başka bir olaya karışmadığı anlaşılmaktadır. Halife Velîd, kardeşi Süleyman'ı veliahtlıktan azlederek oğlu Abdülazîz'i veliaht tayin etmek isteyince, Abbâd'ın onu bu fikrinden vazgeçirmeye çalıştığı söylenir. Büyük bir ihtimalle 100 (718) yılında öldü.

BİBLİYOGRAFYA :

Halife b. Hayyât, *Târîḥ* (nşr. Ekrem Ziyâ el-Ömerî), Necef 1386/1967, s. 206, 254; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (nşr. Servet Ukkâşel), Kahire 1960, s. 177; Belâzürî, *Fütûḥu'l-büldân* (nşr. M. J. de Goeje), Leiden 1863-66, s. 365, 397, 434; a.mlf., *Ensâbü'l-eşraf* V (nşr. S. D. F. Goitein), Kudüs 1936, s. 136, 267; Taberî, *Târîḥ* (nşr. M. J. de Goeje), Leiden 1879-1901, II, 179, 191-194, 196, 392, 1274; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğânî*, Kahire 1285/1868, XVII, 53; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* (nşr. C. J. Tornberg), Leiden 1851-76 → Beyrut 1385-86/1965-66, III, 415, 522-525; K. V. Zetterstéen, "Abbâd", *IA*, I, 8; a.mlf., "Abbâd b. Ziyâd", *El²* (İng.), I, 5.

HAKKI DURSUN YILDIZ

ABBÂDÎ, Ebû Âsım

(أبو عاصم العبادي)

Ebû Âsım Muhammed b. Ahmed
b. Muhammed el-Herevî el-Abbâdî
(ö. 458/1066)

Şâfiî fakihî.

Herat'ta 375 (985) yılında doğdu. Büyük dedesi Abbâd'a izâfetle Abbâdî diye tanınan Ebû Âsım Muhammed'in hayatı ve şahsiyeti hakkında en geniş